

Somogyi János József,¹ Nagy Sándor²

A geopolitika és a lakosságvédelem kapcsolata

The Relationship between Geopolitics and Civil Protection

Absztrakt

A geopolitika és a lakosságvédelem közötti kapcsolatot az országok földrajzi helyzete, stratégiai erőforrásai és nemzetközi biztonsági környezete mellett a politikai akarat és a stratégiai mentalitás határozzák meg. A geopolitikai elemzések alapvetően befolyásolják a nemzeti lakosságvédelmi stratégiákat, amelyek alapvető célja a civil lakosság, a kritikus infrastruktúrák, kiemelt nemzeti vagyonelemek és a stratégiai erőforrások védelme.

Ez magában foglalja a természeti és ember okozta katasztrófákra való felkészülést, valamint a katonai védelmi intézkedések és a civil védelmi erőfeszítések összehangolását annak érdekében, hogy garantálják a lakosság biztonságát és az ország stabilitását geopolitikai feszültségek és konfliktusok esetén. Az államok geopolitikai helyzetének elemzése kulcsfontosságú a védelmi stratégiák megértésében, különös tekintettel arra, hogy milyen potenciális fenyegetések és kihívások érhetik az országot.

Ezek a tényezők együttesen formálják és befolyásolják a geostratégiai célok meghatározását, és azt, hogy az országok miként készülnek fel a potenciális fenyegetésekre, hogyan terveznek védekezni ellene, és hogyan működnek együtt más nemzetekkel geostratégiai célkitűzéseik harmonizálásával a közös biztonsági célok elérése érdekében. A geopolitika és a lakosságvédelem így összekapcsolódik egy komplex lokális, regionális vagy globális szintű multinacionális és multidiszciplináris megközelítésben, amely elengedhetetlen az országok jólétének és biztonságának fenntartásához a változékony biztonsági környezetben.

Kulcsszavak: geopolitika, lakosságvédelem, fenyegetések

¹ Dandártábornok; törzsigazgató-helyettes, Honvéd Vezérkar, e-mail: somogyi.janos@hm.gov.hu

² Alezredes, kiemelt főtiszt, Honvéd Vezérkar, Hadművelési Csoportfőnökség, Stratégiai Tervező Főnökség, e-mail: nagysandor.phd@gmail.com

Abstract

The relationship between geopolitics and civil protection (civil defence) is determined by the geography, strategic resources and international security environment of countries, as well as by political will and strategic mentality. Geopolitical analyses have a profound influence on national civil protection strategies, which have the fundamental objective of protecting civilians, critical infrastructure, key national assets and strategic resources. This includes preparing for natural and man-made disasters and coordinating military protection measures and civil protection efforts to guarantee the security of the population and the stability of the country in the event of geopolitical tensions and conflicts. Analysing the geopolitical situation of states is key to understanding defence strategies, particularly with regard to the potential threats and challenges that may befall the country. Together, these factors shape and influence the definition of geostrategic objectives, how countries prepare for potential threats, how they plan to defend against them, and how they work with other nations to harmonise their geostrategic objectives to achieve common security goals. Geopolitics and civil protection are thus linked in a complex multinational and multidisciplinary approach at the local, regional or global level, which is essential to maintain the prosperity and security of countries in a volatile security environment.

Keywords: geopolitics, civil protection, hazards, threats

A geopolitika kialakulásáról röviden

A geopolitika jelenlegi rendszertani tudománya a 19. század végén és a 20. század elején alakult ki összetett folyamat eredményeként, amely a földrajz, a politika és a nemzetközi kapcsolatok összefonódásából származott, hiszen ez minden birodalomépítés alapja volt a történelem folyamán. A geopolitika az államok földrajzi helyzetét és az ebből következő hatalmi dinamikát vizsgálja. A hidegháború és a 21. századi globális verseny továbbra is fenntartja a geopolitika központi szerepét a nemzetközi kapcsolatok megértésében.

A geopolitika kifejezést Rudolf Kjellén svéd politológus használta először a 19. század végén. Kjellén a geopolitikát az állam politikai stratégiáinak földrajzi tényezőkkel való összefüggéseiként határozta meg, ami új dimenziót adott a nemzetközi kapcsolatok elemzéséhez.³

A geopolitikai gondolkodás előzményei már korábban is megjelentek, különösen az államok földrajzi helyzetének jelentőségére vonatkozó elméletekben. A nagy birodalmak, mint például Napóleon Franciaországa vagy Oroszország I. Péter cár alatt, már a 18–19. században is alkalmazták a földrajzi adottságokat politikai és katonai stratégiáikban.⁴

³ TOAL 1996.

⁴ KENNEDY 1987.

Friedrich Ratzel német geográfus *Lebensraum* (élettér) koncepciója alapján állította, hogy az államok mint élő organizmusok folyamatos terjeszkedésre törekednek, ami későbbi politikai ideológiákra, mint például a nácizmusra is hatással volt.⁵

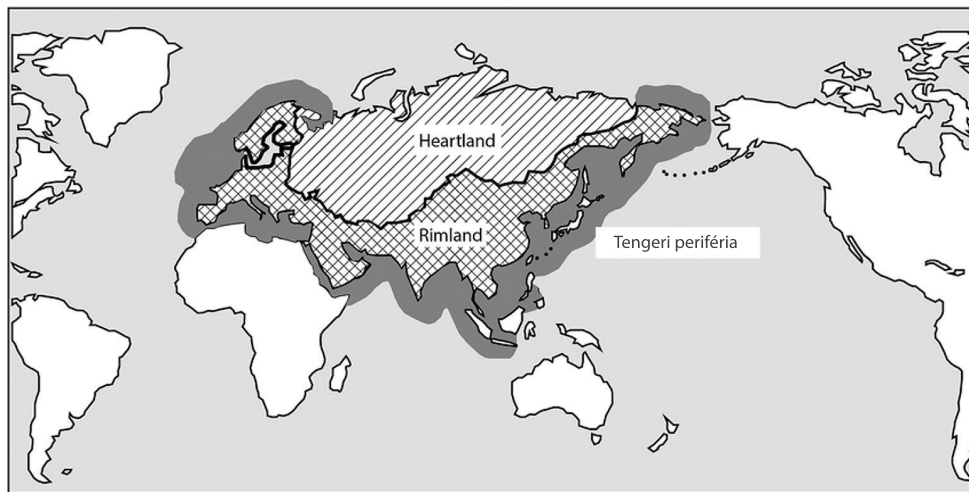
Alfred Mahan amerikai tengernagy a tengeri hatalom jelentőségét hangsúlyozta, amelyet *The Influence of Sea Power upon History* című művében fogalmazott meg. Mahan szerint a tengeri fölény kulcsfontosságú volt a világhatalommá válás szempontjából.⁶

Halford Mackinder híres heartland-elmélete szerint Eurázsia központi területének (*heartland*) ellenőrzése döntő szerepet játszik a globális hatalom megszerzésében. Ezt az elméletet a *The Geographical Pivot of History* című művében fogalmazta meg 1904-ben.⁷

Karl Haushofer német geopolitikai gondolkodó és tábornok volt, aki Ratzel elméleteit továbbfejlesztette. Haushofer fontos szerepet játszott a geopolitika népszerűsítésében a 20. század első felében, és hatással volt a náci ideológiára is, bár közvetlen politikai támogatásáról nincs bizonyíték.⁸

A két világháború közötti időszakban a geopolitika Németországban és más országokban is a terjeszkedési politikák és a hatalmi stratégiák alapjául szolgált. A német *Lebensraum* koncepció közvetlen hatással volt Adolf Hitler területi ambícióira.⁹

A hidegháború idején a geopolitika kulcsszerepet játszott az Egyesült Államok és a Szovjetunió közötti globális versenyben. Mackinder heartland-elmélete és Nicholas Spykman rimland-elmélete (1. ábra) formálta az amerikai külpolitikai gondolkodást, különösen a feltartóztatási politika (*containment*) megfogalmazásakor.¹⁰

1. ábra: Heartland-, rimland-elmélet

Forrás: MITCHELL 2020: 412.

⁵ BASSIN 1987.

⁶ MAHAN 1890.

⁷ MACKINDER 1904.

⁸ HERWIG 1999.

⁹ BLACK 2009.

¹⁰ KAPLAN 2012.

A 21. században a geopolitika továbbra is meghatározó szerepet játszik, különösen a globális erőforrásokért folytatott harcokban és a nagyhatalmak közötti rivalizálásban. A modern geopolitikai konfliktusok között említhetők a Közel-Keleten zajló olajért folytatott küzdelmek és a Dél-kínai-tenger térsége.¹¹

A geopolitika történelemformáló ereje

A geopolitika mint tudományág és gyakorlati politikai eszköz jelentős hatást gyakorolt a világtörténelemre. A nemzetek földrajzi elhelyezkedése, természeti erőforrásai és stratégiai döntései meghatározó szerepet játszottak abban, hogyan alakultak ki a világ nagyhatalmi viszonyai, hogyan zajlottak a terjeszkedések, háborúk és békekötések. Például a 15. századi európai felfedezések és a 20. századi dekolonizáció azt mutatják, hogy a geopolitikai elemzések meghatározók voltak a hódító birodalmak felemelkedésében és bukásában.¹²

A hidegháború idején a Szovjetunió és az Egyesült Államok közötti geopolitikai rivalizálás a világpolitika központi eleme volt.¹³ A két szuperhatalom globális befolyásért folytatott küzdelme és ideológiaexportja meghatározta a 20. század második felének nemzetközi kapcsolatait, beleértve a különböző regionális konfliktusokat és a katonai szövetségi rendszereket.

A Közel-Kelet geopolitikai dinamikája, különösen olajstratégiai jelentősége, az izraeli–palesztin konfliktus és az arab országok közötti feszültségek mind geopolitikai tényezőkön alapultak, és alapvetően befolyásolták a globális politikát.¹⁴

Végül az Orosz Birodalom geopolitikai és geostratégiai célkitűzései, mint az eurázsiai szívtérből (*heartland*) való kiindulással a peremterületek (*rimland*) és a meleg vízi kikötőkhöz való hozzáférés megszerzése, kulcsszerepet játszottak az ország történelmében.¹⁵ Napjainkban ugyanakkor az orosz történelmi geopolitika és stratégia kibővülni látszik, és az afrikai kontinensen való terjeszkedésével befolyásolási övezetének kiterjesztésével a világsgiget-koncepció megvalósítására törekszik kínai, indiai és közel-keleti támogatással, aminek az esetleges sikere megtöri Amerika jelenlegi globális hegemoniáját, és egy többpóluson alapuló *status quót* hoz létre.¹⁶

Ezek az események és politikai döntések nem csupán a földrajzi adottságok, hanem az erőforrások iránti igény és a stratégiai szempontok, nagyhatalmi érdekek tükrében értelmezhetők úgy napjainkban, amint azt a fent hivatkozott művek részletesen elemzik.

¹¹ FRIEDMAN 2009.

¹² KENNEDY 1987.

¹³ GADDIS 2005.

¹⁴ FRIEDMAN 1990.

¹⁵ TSYGANKOV 2013.

¹⁶ BERNEK 2023.

Általános geopolitikai kitekintés

A geopolitikai és geostratégiai elemzések, a geostratégia alakításának eredményessége attól függ, hogy milyen mértékben tudjuk időben felismerni és csökkenteni a nemzeti érdekeinket befolyásoló regionális és globális kockázatokat, hogyan tudunk adekvát válaszokat adni a biztonsági környezet kihívásaira. Mivel a Kárpát-medence geopolitikai és geostratégiai fontossága nem csökkent az elmúlt évszázadok alatt, így ebben segítségünkre lehetnek a történelmi példák elemzéseiből levont reális következtetések, amelyek alátámasztják a nemzeti geostratégiai célkitűzések megvalósíthatóságát az új típusú kockázatok és kihívások ellenében is. A stratégiai mélységet nemcsak földrajzi adottságok alapján kell vizsgálni, hanem történelmi, népességi, kulturális, gazdasági, technológiai kapacitás, haderőképeség, stratégiai mentalitás, valamint a tervezés és a politikai akarat komplex rendszerében.

A történelem folyamán többször, de a történelmi újkor végén a modern kor kezdetétől különösen előtérbe kerül a kérdés, hogy a kelet-közép-európai térség melyik nagyhatalom érdekszférájához tartozzon. A térség kisebb államainak nem maradt, és most sincs túl sok, mozgástere, és kisebb-nagyobb mértékben igazodniuk kell valamely nagyhatalomhoz. Nemzeti érdekeik védelmében, geopolitikai-geostratégiai céljaik elérése érdekében akaratlanul is súrlódhatnak a nagyhatalmi törekvésekkel, érdekekkel. A Kárpát-medence és annak központi része – Magyarország – jellegzetesen olyan állam, ahol számolni kell a nagyhatalmi érdekek fokozott megjelenésével, a térségi konfliktusok kihatásával, a nemzeti érdekeket közvetlenül érintő változásokkal.

A hidegháborút követően a NATO-hoz és az EU-hoz csatlakozó volt szocialista államok, kiemelten a balti országok, Lengyelország, Szlovákia, Magyarország, Románia a hidállamok szerepét töltötték be a Nyugat és a Kelet között. Az orosz–ukrán háború kirobbanása után potenciálisan ütközőzónává alakult a térség a NATO és Oroszország között. Ez közvetlenül hatással van Magyarországot geopolitikai, illetve abból eredő geostratégiai célkitűzéseire, nemzeti érdekeire.

A stratégiai mélység értelmezése

A stratégiai mélység fogalma a geopolitikában és a katonai stratégiában az a képesség, hogy egy ország késleltessen, megállítson vagy elhárítson egy támadást, biztosítva ezzel időt és teret a védekezésre és az ellenintézkedésre. A fogalom nemcsak fizikai területre utal, hanem a politikai, gazdasági és társadalmi stabilitásra is, amely lehetővé teszi egy állam számára, hogy hatékonyan reagáljon a kihívásokra és fenntartsa a függetlenségét.

A stratégiai mélység elemei közé tartozik a földrajzi elhelyezkedés, ami meghatározza az ország hozzáférhetőségét és védhetőségét. Az olyan országoknak, amelyek hatalmas területtel rendelkeznek, mint például Oroszország, természetes stratégiai mélységük van, ami nehezíti a megszállást és időt biztosít a mobilizációra. Ezzel szemben kisebb vagy sík területtel rendelkező országok, mint például Izrael vagy Magyarország, korlátozott fizikai stratégiai mélységgel rendelkeznek, ami fokozott kihívásokat jelent a védelmi stratégiák kialakításában.

Továbbá, a stratégiai mélység magában foglalja a gazdasági erőforrásokat, a politikai stabilitást és a nemzetközi szövetségeket is, amelyek kulcsfontosságúak egy ország hosszú távú biztonságának és stabilitásának fenntartásában. Például, a hidegháború alatt a NATO szövetségi rendszere biztosította Nyugat-Európa stratégiai mélységét azáltal, hogy kollektív védelmi garanciákat nyújtott a Szovjetunióval szemben.

Ezért a stratégiai mélység fogalmát szintén multidiszciplináris szempontból kell megközelíteni, figyelembe véve a katonai, gazdasági, társadalmi és politikai, diplomáciai dimenziókat is, hogy teljes képet kapjunk egy ország védelmi képességéről és stratégiai előnyeiről vagy hátrányairól.

A földrajzi stratégiai mélység hiánya

Magyarország földrajzi helyzete és mérete miatt stratégiai mélysége rendkívül korlátozott. A stratégiai mélység lényege, hogy egy ország elég nagy területtel rendelkezzen ahhoz, hogy időt és teret biztosítson a védekező erők számára a mozgósításra és manőverezésre. Magyarország esetében ez nem lehetséges, az államhatártól az ország kulcsfontosságú pontjai, például Budapest vagy a nagy ipari központok, gyorsan elérhetők egy esetleges támadó erő számára, valamint korlátozzák a lakosság távoltartásának lehetőségét a veszélyforrásoktól.

Ezt a problémát súlyosbítja, hogy Magyarország domborzati adottságai, a síkvidéki területek és a kevés természetes akadály miatt kicsiny lehetőség van arra, hogy természetes védvonalak segítségével lassítsák az esetleges támadókat. Az ország határai nagyrészt nyitottak, mivel Magyarország tagja a schengeni övezetnek, amely lehetővé teszi a szabad mozgást a határokon. Az ország teljes határhossza 2231 km, amely többnyire síkvidéki területeken húzódik. Az ország területének kétharmada, azaz 66%-a alföldi jellegű, ami kedvez a mezőgazdaságnak, ám a stratégiai védelem szempontjából is meghatározó lehet, mivel könnyen átjárható terep.

A lakossági koncentráció kiemelkedő a városokban, különösen Budapesten, ahol a főváros Magyarország területének mindössze 0,7%-át teszi ki, ám itt él az ország lakosságának mintegy 20%-a, ami több mint 1,7 millió fő (a teljes lakosság körülbelül 9,7 millió fő). Ez erősen befolyásolja az ország infrastrukturális és gazdasági politikáját is, mivel a gazdasági és kulturális élet jelentős része Budapestre összpontosul. Tíz vármegye székhelye a határtól 60 km-es távolságban található, emellett Magyarországon a városi lakosság aránya is magas, az ország teljes lakosságának körülbelül 72%-a él városokban. Ez a nagy fokú urbanizáció a városi térségeket kulcsfontosságúvá teszi mind a belpolitikai döntéshozatalban, mind a nemzetközi kapcsolatokban, mivel ezek a területek a leginkább érintettek a globális kihívások, például a migráció vagy az energiabiztonság kérdéseiben. A városi területeken történő gyors és hatékony válaszadás, például modern riasztási rendszerek, evakuációs útvonalak és vészhelyzeti kommunikációs csatornák fejlesztése elengedhetetlen a lakosság biztonságának garantálásához.

A földrajzi megközelítésnél fontos tisztázni a „hátország” fogalmát, különösen a kis- vagy közép méretű államok vonatkozásában, mint amilyen hazánk is. Esetükben a hátország nem területi, hanem az országvédelem szempontjából funkcionálisan

elkülönült feladatrendszereket jelent, hiszen a ballisztikus rakéták, a harcászati légierő és a gépesített, nagy mozgékonyosságú szárazföldi képességek korszakában a fizikai tér önmagában már nem ad kellő védelmet ezen országok lakossága, valamint a létfenntartáshoz szükséges anyagi javak számára. A globális képességű légierő, az interkontinentális ballisztikus rakéták és a kiber-támadóképessegek még a földrajzilag nagy kiterjedésű országokban is abszolút támadhatóvá teszik a klasszikus értelemben vett hátszínzónát. Így a lakosságvédelem és -felkészítés, a nemzeti vagyon, a kritikus infrastruktúrák védelme lényegesen nagyobb hangsúlyt kap, mint a második világháború után bármikor.

Népességi-kulturális alapú megközelítés

A stratégiai mélység népességi-kulturális kérdése Magyarország esetében elsősorban a demográfiai kihívásokból és kulturális identitás megőrzéséből fakad. A lakosság csökkenése, elöregedése, valamint a vidéki és határmenti területek elnéptelenedése csökkenti az ország belső stabilitását és ellenálló képességét. A határmenti régiókban élő nemzetiségi összetétel, valamint a városi és vidéki területek közötti egyenlőtlenségek tovább gyengítik ezt a stratégiai mélységet. A főváros és néhány nagyobb város dominanciája miatt az ország periferiái kevésbé védettek, míg a migráció és a nemzetközi kapcsolatok szintén jelentős kihívásokat jelentenek.

Magyarország számára a demográfiai stabilitás és a kulturális identitás megőrzése kulcsfontosságú a belső stabilitás és külső védekezőképesség fenntartása érdekében, amely közvetetten hatással van a lakosságvédelmi feladatokra is.

Határon túli magyar kisebbségek és a trianoni szerződés következményei

A trianoni békeszerződés következtében Magyarország elvesztette területének kétharmadát, ami jelentős magyar kisebbségeket hagyott hátra a szomszédos országokban, mint Románia, Szlovákia, Szerbia és Ukrajna. Ezek a jelentős kisebbségi csoportok feszültségeket generálhatnak a kétoldalú kapcsolatokban, és potenciálisan destabilizálhatják a regionális biztonságot. A kisebbségi kérdések kezelése kulcsfontosságú a konfliktusok megelőzésében és a stabil regionális kapcsolatok fenntartásában, ami közvetlen hatással van a közép-európai biztonsági környezetre.

A történelmi sebek és a kollektív emlékezet szerepe a kisebbségi konfliktusokban rendkívül fontos. A trianoni békeszerződés által kialakított határok jelentős hatást gyakoroltak a nemzeti identitásra és a nemzetközi kapcsolatokra a régióban.

A kisebbségek jogainak biztosítása és az etnikai feszültségek kezelése elengedhetetlen a biztonságos és stabil környezet megteremtéséhez, ami lehetővé teszi a hatékony válaszadást természeti és ember okozta katasztrófák esetén. A határmenti együttműködés erősítése, például közös lakosságvédelmi gyakorlatok és protokollok kidolgozása növelheti a reagálási képességeket. Ezenfelül, a regionális biztonsági együttműködések és az információcsera kiépítése kulcsfontosságú lehet a lakosságvédelmi

erőfeszítések koordinálása és a gyors reagálás biztosítása szempontjából, ami közvetlenül hozzájárulhat az érintett közösségek biztonságához és jólétéhez.

Gazdasági-technológiai megközelítés

Magyarország gazdasági-technológiai stratégiai mélysége a gazdasági stabilitás és technológiai fejlődés függvénye. Az autóipar és a külföldi tőkebefektetések nagy aránya elősegíti a rövid távú növekedést, de hosszú távon kiszolgáltatottá teheti az országot a globális piac ingadozásainak. Ugyanakkor a hazai gyártókapacitás, különösen a hadiipari beruházások és az akkumulátorgyárak kiépítése, jelentősen hozzájárulhat a gazdaság diverzifikációjához és az ország önellátó képességéhez. A hadiipari fejlesztések nemcsak a nemzetbiztonságot erősítik, hanem magas hozzájárulású munkahelyeket teremtenek, és elősegítik a technológiai innovációt, míg az akkumulátorgyárak a zöldátállásban és az elektromosjármű-iparban növelik Magyarország versenyképességét. Emellett az energiafüggetlenség növelése és a modern infrastruktúra kialakítása kulcsfontosságú az ország geopolitikai biztonsága és gazdasági ellenálló képessége szempontjából. A gazdasági diverzifikáció és a technológiai fejlesztések, valamint az infrastruktúra modernizálása közvetlenül hozzájárulnak a lakosság védelméhez, biztosítva, hogy az ország jobban felkészült legyen a jövő kihívásaira, legyen szó gazdasági ingadozásokról, természeti katasztrófákról vagy biztonsági fenyegetésekről.

Katonai képességek

Magyarország katonai stratégiai mélysége folyamatosan erősödik a hadsereg modernizációja és a nemzetközi szövetségi kapcsolatok fejlesztése révén. A hadiipari fejlesztések – mint például új harckocsik, légvédelmi rendszerek és helikopterek beszerzése – jelentősen növelik az ország védekezőképességét és technológiai felkészültségét. Emellett a hazai hadiipari beruházások tovább fokozzák az önellátást, csökkentve a külső beszállítóktól való függést, miközben új munkahelyeket teremtenek. A NATO-tagság biztosítja a kollektív védelem előnyeit, míg a kiberbiztonság és technológiai hadviselés fejlesztése a modern hadviselés új kihívásaira készíti fel az országot, ezzel is hozzájárulva a hosszú távú védelmi stratégia fenntarthatóságához.

A NATO-tagság által biztosított kollektív védelem mellett a kiberbiztonsági és technológiai hadviselési képességek fejlesztése kulcsfontosságú a lakosság védelmében a modern kihívásokkal szemben, így például kibertámadások vagy információs háború esetén. Az ilyen technológiai fejlesztések lehetővé teszik a hatóságok számára, hogy gyorsabban és hatékonyabban reagáljanak a fenyegetésekre, minimalizálva a lakosság kockázatait és növelve a biztonság érzetét. Ez a komplex védelmi stratégia nemcsak a katonai erőt, hanem a civil társadalom védelmét is magában foglalja, összekapcsolva a katonai és civil erőforrásokat a lakosság széles körű védelmében.

A stratégiai mélységgel kapcsolatos hiányosságok kezelése

A stratégiai mélység hiányának kezelése bonyolult kihívás, amely különféle megközelítéseket igényel a nemzeti érdekek védelme és a nemzet stabilitásának fenntartása érdekében. A stratégiai mélység arra utal, hogy egy állam mennyire képes rugalmasan és erőforrásokban gazdagon reagálni a geopolitikai kihívásokra, illetve hogyan tudja megőrizni függetlenségét és érdekeit a nemzetközi szinten. Kenneth Waltz elmélete szerint a nemzetközi rendszer anarchikus, és az államoknak önérdekeik mentén kell mozogniuk, hogy megőrizzék szuverenitásukat és túléljenek a globális versengésben.¹⁷

Saját dinamizmusát korlátozó stratégia (időnyerés)

Ez a megközelítés azt jelenti, hogy az ország passzív, kivárára épít, és megpróbálja átvészelni a nemzetközi változásokat anélkül, hogy aktívan beavatkozna. Mearsheimer¹⁸ szerint ez a realizmus egyik gyakorlati megvalósulása, amikor egy állam elkerüli a közvetlen konfliktust, és időt nyer a nemzetközi környezet csillapodásáig. Az alábbi elemek jellemzik ezt a stratégiát:

- *Kivárá a nemzetközi dinamizmus csillapodásáig.* Az ország nem próbál meg aktív szerepet játszani a globális folyamatokban, inkább megfigyel és védekező pozíciót vesz fel. Ez a stratégia lehetőséget ad arra, hogy időt nyerjen, amíg a nemzetközi helyzet megnyugszik, és a nagyobb hatalmak elosztják a befolyásukat. Waltz szerint az ilyen stratégia különösen a kisebb hatalmakra jellemző, amelyek nem rendelkeznek elegendő katonai és gazdasági erővel a nemzetközi rendszert aktívan alakítani.¹⁹
- *Az élettér védelme.* Ebben az esetben az ország társadalma nem rendelkezik elég önbizalommal ahhoz, hogy formálja vagy irányítsa a saját fejlődését. Az erőforrások és a figyelem leginkább a meglévő élettér és a nemzeti határok védelmére összpontosul, ahelyett, hogy új lehetőségeket keresne a globális porondon.

Ezzel a stratégiával az ország hosszú távon fennmarad, de hátránya, hogy nem tud versenyképes pozíciót kialakítani, és gyakran csak a nagyobb erők árnyékában képes életben maradni. Kissinger szerint az ilyen kivárá és defenzív stratégia könnyen nemzetközi elszigeteltséghez vezethet, ha az ország nem tudja kihasználni a nemzetközi rendszer változásait.²⁰

Fontos megjegyezni, hogy Ahmed Davutoğlu, Törökország volt miniszterelnöke, esetében az „időnyerés” stratégia egyes értékelések szerint olyan helyzetekben is megfigyelhető volt, amikor a regionális konfliktusok, mint például a szíriai polgárháború vagy a kurd kérdés kezelése került napirendre. Ilyen esetekben az időnyerés

¹⁷ WALTZ 1979.

¹⁸ MEARSHEIMER 2001.

¹⁹ WALTZ 1979.

²⁰ KISSINGER 1994.

lehetőséget adott Törökországnak, hogy felmérje a nemzetközi közösség reakcióit, ugyanakkor lehetőséget biztosított számára a belpolitikai helyzet stabilizálására is.²¹

Saját dinamizmus feladása (sodródás)

Ez a megközelítés reaktív, alárendelt pozíciót tükröz, ahol az ország képtelen saját érdekeit érvényesíteni a nemzetközi szintén, ezért kiszolgáltatottá válik a nagyhatalmak és globális folyamatok befolyásának. Nye *soft power* elmélete alapján az ilyen országok inkább sodródnak, mintsem aktívan alakítanak a saját sorsukat, mivel nem rendelkeznek elegendő hatalommal vagy befolyással ahhoz, hogy hatékonyan érvényesítsék érdekeiket.²²

Jellemzői:

- *Nem tudja értelmezni a hatalmi tényezőket.* Az ország nem tudja pontosan meghatározni, hogy milyen erők formálják a világpolitikát, így nehézségei vannak saját dinamizmusa fókuszálásával.
- *Történelmi identitászavar.* Az ilyen országok gyakran szenvednek identitás-zavartól, mivel a belső és külső tényezők hatására elbizonytalanodnak nemzeti céljaikban és értékeikben. Huntington *A civilizációk összecsapása* című művében rámutat arra, hogy a globális hatalmi központok befolyása alatt álló országok gyakran elveszítik nemzeti identitásukat és történelmi perspektívájukat.²³
- *Nemzetközi hatalmi központok befolyása alatt áll.* Az országokat ebben a stratégiában gyakran külföldi hatalmi központok irányítják, és az ő érdekeik szerint mozognak, ami a nemzeti szuverenitás elvesztéséhez vezethet.
- *Sodródás.* Ahelyett, hogy határozott lépéseket tenne, az ország inkább sodródik a globális változások áramlásában, passzívan reagálva a külső eseményekre.
- *A helyi egzisztenciáról a globálisra lépés vágya.* Az ilyen országok gyakran álmodnak arról, hogy részesévé válnak a globális gazdaságnak, politikának, ám ezt nem saját erejükből, hanem más nagyhatalmak segítségével próbálják elérni.

Ez a stratégia rövid távon biztosíthat bizonyos előnyöket, de hosszú távon az ország elveszítheti autonómiáját, és kiszolgáltatottá válhat a nemzetközi politika alakulásának. Nye szerint a *soft power* hiánya ebben az esetben veszélyezteti a nemzeti szuverenitást és az önállóságot.²⁴

Saját dinamizmus a nemzetközi dinamizmus befolyásolására

Ez a megközelítés a proaktivitásra épít, ahol az ország aktívan befolyásolja a nemzetközi dinamikát, és jövőformáló szerepet vállal. Wendt konstruktív megközelítése szerint

²¹ DAVUTOĞLU 2014.

²² NYE 2004.

²³ HUNTINGTON 1996.

²⁴ NYE 2004.

az államok nem csupán passzív szereplők a nemzetközi rendszerben, hanem aktívan alakítják azt a saját identitásuk és érdekeik szerint.²⁵ Főbb jellemzői:

- *Jövőformáló potenciálok építése.* Az ország célja, hogy ne csak reagáljon a nemzetközi változásokra, hanem aktívan formálja azokat. Ez magában foglalja a nemzeti gazdaság, technológia, katonai képességek és diplomácia fejlesztését. Allison szerint az Egyesült Államok és Kína közötti verseny ezen jövőformáló potenciálokra épít, ahol mindkét ország arra törekszik, hogy alakítsa a globális rendszert.²⁶
- *A kínálkozó alkalom elmulasztása elszalasztott stratégiai lehetőség.* Ebben a dinamikában fontos felismerni, hogy az elérhető lehetőségek elmulasztása nagy stratégiai hibát jelenthet. Az országoknak képesnek kell lenniük gyorsan reagálni a változó helyzetekre.
- *Történelemépítés.* Az ország aktív részt vállal a nemzetközi politika formálásában, és olyan intézkedéseket tesz, amelyek történelmi jelentőségűek, akár globális szinten is.
- *Kockázatvállalás.* Ez a stratégia nagyobb kockázatot hordoz magában, hiszen az ország aktívan beavatkozik a nemzetközi politikába, és saját erőforrásait használja fel arra, hogy befolyásolja a világ alakulását.
- *Jövőépítés.* Az ország hosszú távú célja a saját jövője alakítása, ami egy olyan erős nemzet megteremtését célozza, amely képes a nemzetközi szinten is versenyképes maradni.

Ez a stratégia nagy elkötelezettséget, erőforrásokat és jövőorientált gondolkodást igényel, de lehetővé teszi az ország számára, hogy vezető szerepet töltsön be a globális szinten, és saját érdekei szerint formálja a világpolitikát.

Modernizáció és technológiai fejlesztések

Magyarország számára a technológia lehet az egyik kulcs a stratégiai mélység hiányának ellensúlyozásában. A modern haditechnika – például a precíziós rakéták, drónok, kibervédelmi rendszerek, légvédelmi rendszerek és radarrendszerek – lehetővé teszi, hogy az ország hatékonyabb védelmet nyújtson. A modernizáció érdekében Magyarország 2016-ban elindította a *Zrínyi honvédelmi és haderő-fejlesztési programot*, amely magában foglalja a hadsereg modernizálását és felszereltségének javítását. Ezek az eszközök lehetővé teszik, hogy az ország a területének méretéhez viszonyítva megfelelő katonai kapacitással rendelkezzen.

Létfontosságú kérdés, hogy reális és hiteles elrettentő/visszatartó katonai erővel, csapásmérő képességgel, önellátási hadiipari potenciállal, társadalmilag is megtámogatott haderővel rendelkezünk, ami a kor színvonalának megfelelő technikával, kiképzéssel és vezetési rendszerrel és filozófiával, megfelelő személyi és hadfelszerelési készlettel azonnal vagy rövid időn belül bevethető. A hatékony tartalékos rendszer

²⁵ WENDT 1999.

²⁶ ALLISON 2017.

kiépítése, felkészítése és felszerelése nélkülözhetetlen eleme a haderőnek, illetve megkerülhetetlen a lakosságvédelmi feladatok támogatása során is.

Lakosságvédelem tekintetében a földrajzi mélység hiányának következményei jelentősen mérsékelhetők a technológiai innovációval. A modern védelmi technológiák és korai figyelmeztető rendszerek fejlesztésével és alkalmazásával, a stratégiai fontosságú infrastruktúra, mint például kórházak és iskolák megerősítésével és katasztrófaállóságának növelésével, a lakosság rendszeres felkészítésével a veszélyhelyzetekre való reagálásra, például evakuációs gyakorlatokkal és elsősegélyképzésekkel.

Gyors reagálású erők és a mobilitás növelése, csapásmérő képesség kialakítása

Mivel Magyarország kis területű, fontos, hogy a védelmi erők gyorsan tudjanak reagálni és átcsoportosítani, ha szükséges. A nagy mobilitású új haditechnikai eszközök, a gyorsreagálású és különleges erők, valamint a légi szállítási kapacitás növelése segíthet abban, hogy az ország hadereje rugalmasan reagálhasson egy esetleges fenyegetésre, illetve a lakosságvédelmi feladatokban való közreműködésre. A mobil egységek, a helikopterek és drónok hatékony alkalmazása csökkentheti a területi hátrányokat. A csapásmérő képesség fejlesztése biztosítja, hogy az ország képes legyen hatékonyan elrettenteni, vagy megelőző lépéseket tenni fenyegetések esetén, ezáltal időt nyerni a lakosságvédelmi feladatok végrehajtására. A lakosságvédelem integrálása ezekbe a stratégiákba esszenciális. Ez magában foglalhatja a vészhelyzeti kommunikációs rendszerek fejlesztését, a lakosság számára szánt evakuációs terveket és az elsősegélynyújtási képzéseket. A lakosság felkészítése és tájékoztatása az őket érintő veszélyekről, valamint a hatékony evakuációs és mentési eljárások kidolgozása létfontosságú a vészhelyzetek hatékony kezelésében.

Szövetségi rendszerek erősítése (NATO, EU)

Magyarország NATO-tagsága kulcsfontosságú szerepet játszik a stratégiai mélység hiányának kezelésében. A NATO kollektív védelem alapelve szerint, egy ország elleni támadás esetén a szövetség minden tagja válaszlépéseket tehet. Ez azt jelenti, hogy Magyarország nem maradna egyedül egy esetleges támadással szemben. Ugyanígy az Európai Unióval való szoros együttműködés is segít abban, hogy a regionális stabilitás fenntartható legyen, és az ország biztonsági kihívásaira közös válaszokat lehessen találni. Ez a nemzetközi védelmi garancia lehetővé teszi, hogy Magyarország fokozza saját védelmi képességeit, miközben növeli a lakosság biztonságát és csökkenti a kiszolgáltatottságot. Az Európai Unióval való együttműködés tovább erősíti a regionális stabilitást, és lehetővé teszi a közös válaszok kidolgozását Magyarország biztonsági kihívásaira, ami szintén hozzájárul a lakosság átfogó védelméhez és a nemzeti biztonsági stratégia hatékonyságának javításához.

Diplomácia és regionális együttműködés

Magyarország számára a regionális együttműködés, különösen a szomszédos országokkal, alapvető a biztonság szempontjából. A határon túli magyar közösségek támogatása, valamint a velük kapcsolatos diplomáciai kérdések békés rendezése segít elkerülni a feszültségeket és konfliktusokat. Geostratégiai adottságaink szövetségi keretben és regionális szinten történő kihasználása csak úgy célszerű, ha az igazodik az ország törvényes rendjéhez, a nemzeti érdekeinkhez. Ez csak a *saját dinamizmus a nemzetközi dinamizmus befolyásolására* elvek alapján tud érvényesülni. Ez a megközelítés nemcsak a külpolitikai manővereket teszi hatékonyabbá, hanem hozzájárul a lakosság védelméhez is, mivel a külső és belső biztonsági fenyegetések csökkentésével növeli az országban élők biztonságérzetét.

Energiabiztonság és infrastruktúra-diverzifikáció

Magyarország nagymértékben függ az orosz földgáztól és más energiahordozóktól, ami geopolitikai sebezhetőséget jelenthet, különösen, hogy részben egy háború által sújtott országon keresztül érkeznek hozzánk ezek az energiahordozók. Az energiaellátás biztonsága kulcsfontosságú a stratégiai mélység növelésében, mivel egy energiaellátásból fakadó krízis megbéníthatná az ország védekezési képességeit. Az energiadiverzifikáció, különösen a megújuló energiaforrások és alternatív energiaszállítási útvonalak kiépítése (például déli gázvezetékek) csökkentheti ezt a függőséget. Ezek az intézkedések nemcsak hogy csökkentik a külső geopolitikai nyomást, hanem hozzájárulnak a lakosság védelméhez is, mivel biztosítják az energiaellátás folyamatosságát és stabilitását. Egy esetleges energiaellátási krízis esetén az ország képes maradhat a létfontosságú szolgáltatások biztosítására, így védelmezve a lakosság mindennapi életét és biztonságát.

Kritikus infrastruktúra decentralizálása és védelme

A stratégiai mélység hiányát részben azzal lehet ellensúlyozni, hogy az ország kulcsfontosságú infrastruktúráját – például energetikai, közlekedési, ipari és információs rendszereket – decentralizálják és megerősítik azok védelmét. Az infrastruktúra sebezhetőségének csökkentése és a katasztrófaállóság növelése elengedhetetlen, különösen a modern, hibrid hadviselés (például kibertámadások) korszakában.

A decentralizált infrastruktúra lehetővé teszi, hogy a lakosság számára létfontosságú szolgáltatások, mint az energiaellátás, a közlekedés és a kommunikáció, folyamatosan elérhetőek maradjanak még válsághelyzetek esetén is. A megerősített védelem biztosítása pedig közvetlenül hozzájárul a lakosság biztonságához, mivel minimalizálja azokat a kockázatokat, amelyek egy központosított infrastruktúra esetében fennállnak, például, hogy egyetlen támadáspont megbénítja az ország működését. Az ilyen lépések, amelyek az infrastruktúra diverzifikálását és erősítését célozzák,

kulcsfontosságúak a lakosság védelme szempontjából, mivel növelik az ország ellenálló képességét és csökkentik a sebezhetőséget.

Rezilienciaépítés

A stratégiai mélység problémájának kezelése Magyarország számára elsősorban a társadalom bevonásával és a reziliencia építésével érhető el.

A reziliencia Magyarország azon képességét jelenti, amely lehetővé teszi, hogy megőrizze szuverenitását, gazdasági stabilitását, kulturális identitását és közösségeinek kohézióját a globális kihívások és válságok közepette, miközben biztosítja állampolgárainak biztonságát és jólétét.

A reziliencia építése, mint stratégia, azon képesség megerősítését célozza, hogy a társadalom és az ország jobban ellenálljon a különböző kihívásoknak, legyen szó természeti katasztrófákról, katonai fenyegetésekről vagy gazdasági válságokról. Ennek részeként a kritikus infrastruktúra, például az energiahálózatok megerősítése és diverzifikálása, valamint a közösségi ellenálló képesség fejlesztése kulcsfontosságú. Mindezek hozzájárulnak ahhoz, hogy a lakosság mindennapjai biztonságosabbak és stabilabbak legyenek, csökkentve ezzel a sebezhetőséget és növelve a közösségi biztonságérzetet.

A reziliencia építése nemcsak a katonai és biztonsági képességeket erősíti, hanem a lakosság védelmét is közvetlenül segíti, támogatva Magyarország hosszú távú stabilitását és adaptációs képességét a modern világ kihívásaival szemben.

Példaként említhető a haderő társadalmasítása, ami azt jelenti, hogy a civil lakosságot és a katonai szektort szorosabb együttműködésbe kell vonni, ami fokozza a biztonság iránti közös felelősségvállalást és a hazafias elköteleződést. Ez lehetőséget ad a társadalom szélesebb rétegeinek, hogy hozzájáruljanak a nemzet védelméhez, például tartalékos haderő formájában vagy különféle önkéntes programokon keresztül.

Lakosságvédelmi konklúziók összefoglalása

A lakosságvédelmi feladatokat a végrehajtás módszere szerint két részre bonthatjuk: egyéni és csoportos védelemre. A csoportos védelem egy másik elterjedt elnevezése a kollektív védelem.²⁷

Az egyéni védelembe a lakosság személyi védőeszközökkel történő ellátása mellett beleértendők a légzés- és bőrvédelmi felszerelések, a veszélyeztető hatások egyénre gyakorolt terhelésének mérésére szolgáló eszközök alkalmazása, valamint ezek mellett a lakosság azon egészségügyi vakcinális, illetve egyéb beviteli módszerű anyagokkal való ellátása is, amelyekkel a veszélyeztető hatás megelőzhető, az egyén immunitása kialakítható, vagy a maradandó károsodás elhárítható.

A csoportos lakosságvédelmi feladatokat helyi és távolsági védelemre lehet még szétválasztani. Helyi védelem az elzárkóztatás és az óvóhelyi elhelyezés, távolsági

²⁷ NAGY 2019.

védelem a kitelepítés, kimenekítés, kiürítés és az ezekhez kapcsolódó befogadás és visszatelepítés.²⁸ Ez kötődik ahhoz a lakosságvédelmi alapfelvetéshez, hogy vagy a veszélyforrást kell mitigálni, vagy a lakosságot kell távol tartani.

Magyarország, földrajzi és stratégiai helyzete miatt, különleges kihívásokkal szembesül a lakosságvédelem terén, különösen a stratégiai mélység földrajzi hiánya miatt, ami a lakosság veszélyforrásoktól való távoltartását vagy a távolsági védelem megtervezését erősen korlátozza. Példaként említhető, hogy a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség Biztonsági Szabványok Sorozata²⁹ az azonnali evakuációs zónán kívüli területek, jellemzően 30–80 kilométeres távolságban, Sugárzási Megfigyelési Zónák lehetnek. Ezeken a területeken sugárzási megfigyelési intézkedéseket és védelmi intézkedéseket, beleértve a lehetséges kitelepítést, kell mérlegelni a fennálló körülmények és a potenciális radiológiai kockázatok alapján. Ennek megfelelően a lakosságot legalább 80 km-es távolságra kell kitelepíteni, ami, ha figyelembe vesszük, hogy az Észak–Dél távolság a Paks vonalon ~220 km, a 80 km-es távolság pedig a körköröségi elven átmérőre számítva 160 km, máris látszik, milyen behatároló tényező a földrajzi paraméter a lakosságvédelem tekintetében.

Az ország védelmi képességének növelése érdekében kulcsfontosságú az infrastruktúra, beleértve a közlekedési, kommunikációs és energiaellátó rendszerek modernizálását és megerősítését, amelyek növelik a gyors reagálás lehetőségét és az ország általános ellenálló képességét válsághelyzetekben. A katasztrófavédelmi és honvédelmi képességek, mint a mentőcsapatok képzése és a válságkezelő központok fejlesztése, szintén fontosak a lakosság védelme, illetve a bekövetkezett események következményeinek csökkentése szempontjából.

A technológiai innovációk, mint a korai figyelmeztető rendszerek és a drónok, javítják a fenyegetések észlelését és kezelését, miközben a nemzetközi együttműködés, különösen a NATO-val való kapcsolatok, biztosítják a kollektív védelmi előnyöket és a technológiai együttműködést. Ezek az intézkedések segítenek Magyarországnak a stratégiai mélység hiányának kompenzálásában általánosságban, illetve ezen keresztül közvetve a lakosságvédelmi tevékenységek hatékonyságának növelésében.

A demográfiai és társadalmi stratégiák, mint a vidéki területek népességmegtartó képességének növelése és az urbanizáció kezelése, szintén fontosak a társadalmi kohézió és ezáltal a lakosság védelmének növelése érdekében. Ezenkívül a lakosság felkészítése, a fiatal nemzedék oktatása és tájékoztatása a veszélyhelyzetek kezelésére vonatkozóan növeli a társadalmi támogatottságot és az általános társadalmi felkészültségi szintet.

A kulturális stratégiai mélység közvetetten, de jelentős módon hat a lakosságvédelemre. A közösség kulturális háttere, hagyományai, szociális kohéziója, helyi tudása és nemzeti identitása mind befolyásolják a lakosság felkészültségét, reakálási képességét és ellenálló képességét vészhelyzetek esetén. A sikeres lakosságvédelemnek figyelembe kell vennie ezeket a kulturális tényezőket, hogy hatékonyan meg tudja védeni az embereket és értékeiket.

²⁸ NAGY 2019.

²⁹ IAEA 2015.

Az összehangolt lakosságvédelmi stratégia, amely magában foglalja ezeket az elemeket, elengedhetetlen Magyarország hosszú távú biztonságának és stabilitásának fenntartása érdekében.

Felhasznált irodalom

- ALLISON, Graham (2017): *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?* Boston: Houghton Mifflin Harcourt.
- BASSIN, Mark (1987): Imperialism and the Nation State in Friedrich Ratzel's Political Geography. *Progress in Human Geography*, 11(4), 473–495. Online: <https://doi.org/10.1177/030913258701100401>
- BERNEK Ágnes [Rubicon Történelem] (2024): Az eurázsiai fogalom változásai. *YouTube*, 2024. január 12. Online: www.youtube.com/watch?v=jeYEorTQdCw
- BLACK, Jeremy (2009): *Geopolitics and the Quest for Dominance*. [H. n.]: Indiana University Press.
- DAVUTOĞLU, Ahmet (2014): *Stratégiai mélység: Törökország nemzetközi helyzete*. Budapest: Antall József Tudásközpont.
- FRIEDMAN, Thomas L. (1990): *From Beirut to Jerusalem*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- FRIEDMAN, George (2009): *The Next 100 Years: A Forecast for the 21st Century*. New York: Doubleday.
- GADDIS, John Lewis (2005): *The Cold War: A New History*. New York: The Penguin Press. Online: <https://ia803100.us.archive.org/33/items/thecoldwaranewhistory/The%20Cold%20War%20%20a%20new%20history.pdf>
- HERWIG, Holger H. (1999): Geopolitik: Haushofer, Hitler and Lebensraum. *The Journal of Strategic Studies*, 22(2–3), 218–241. Online: <https://doi.org/10.1080/01402399908437762>
- HUNTINGTON, Samuel (1996): *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster.
- IAEA Safety Standards Series No. GSR Part 7 (2015). Vienna: International Atomic Energy Agency. Online: https://www-pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/P_1708_web.pdf
- KAPLAN, Robert D. (2012): *The Revenge of Geography*. New York: Random House. Online: <https://archive.org/details/TheRevengeOfGeographyWhatTheMap-TellsUsAboutComingConflictsAndTheBattleAgainstFate>
- KENNEDY, Paul (1987): *The Rise and Fall of The Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. New York: Random House. Online: <https://cheirif.files.wordpress.com/2015/08/paul-kennedy-the-rise-and-fall-of-the-great-powers-19891.pdf>
- KISSINGER, Henry (1994): *Diplomacy*. New York: Simon & Schuster.
- MACKINDER, Halford J. (1904): The Geographical Pivot of History. *The Geographical Journal*, 23(4), 421–437. Online: <https://doi.org/10.2307/1775498>
- MAHAN, Alfred Thayer (1890): *The Influence of Sea Power upon History 1660–1783*. Boston: Little, Brown and Co.

- MEARSHEIMER, John (2001): *The Tragedy of Great Power Politics*. New York – London: Norton.
- MITCHELL, Martin D. (2020): Using the Principles of Halford J. Mackinder and Nicholas John Spykman to Reevaluate a Twenty-First-Century Geopolitical Framework for the United States. *Comparative Strategy*, 39(5), 407–424. Online: <https://doi.org/10.1080/01495933.2020.1803709>
- NAGY Sándor (2019): *A lakosságvédelmet érintő kockázatelemzés és kockázatkezelés fejlesztése*. PhD-értekezés. Nemzeti Közszolgálati Egyetem. Online: <https://doi.org/10.17625/NKE.2019.030>
- NYE, Joseph S. (2004): *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.
- TOAL, Gerard (1996): *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- TSYGANKOV, Andrei P. (2013): *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*. Lanham: Rowman & Littlefield. Online: https://archive.org/details/russiasforeignpo0000tsyg_c5y0
- WALTZ, Kenneth N. (1979): *Theory of International Politics*. Reading, MA: Addison-Wesley Publishing Company. Online: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/486328/mod_resource/content/0/Kenneth%20N.%20Waltz%20Theory%20of%20International%20Politics%20Addison-Wesley%20series%20in%20political%20science%20%20%20%201979.pdf
- WENDT, Alexander (1999): *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press. Online: www.guillaumenicaise.com/wp-content/uploads/2013/10/Wendt-Social-Theory-of-International-Politics.pdf